اخلاق حرفه ای و نقش آن در حرفه پزشکی

زینب فاضلی[1]، فاطمه السادات فاضلی باوندپور[2]، مصطفی رضایی طاویرانی *[3]، مصیب مظفری[4]، رشید حیدری مقدم[5]

1) کمیته تحقیقات، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی
2) مرکز تحقیقات بیماری های گوارش و کبد، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی
3) مرکز تحقیقات پروتئومیکس، دانشکده پیراپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی
4) گروه پرستاری و مامائی، دانشکده پرستاری، دانشگاه علوم پزشکی ایلام
5) گروه ارگونومی، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی همدان

تاریخ پذیرش: **تاریخ دریافت:**

چکیده

امروزه مسئولیت های اخلاقی در طیفی از مسئولیت های فردی-شخصی تا مسئولیت های فردی-شغلی گسترده شده است. اخلاق حرفه ای یکی از مسائل اساسی در جوامع بشری به شمار می آید. اگر تعریف جامعی از اصول اخلاقی ارایه شود، افراد حرفه ای در هر شغلی می توانند تصمیم بگیرند که چه رفتاری منطقی و غیر منطقی است، کدام عمل اخلاقی و کدام یک غیر اخلاقی است. در جامعه پزشکی طرح بحث اخلاق به دلیل اهمیت حرفه پزشکی از جایگاه ویژه ای برخوردار است به طوری که اخلاق پزشکی، مباحث علمی بسیار جدی و گسترده ای را به خود اختصاص داده است. اگر مزایای حاصل از رعایت اخلاق حرفه ای فراگیرتر باشد میزان تعهد به اصول آن از درجه بالاتری برخوردار است و هرقدر محدودیت های اعمال شده ناشی از اصول اخلاق حرفه ای منطقی تر و در رشد سازمان موثرتر باشد، پایبندی به آن محکم تر خواهد بود.

واژه های کلیدی: اخلاق، اخلاق حرفه ای، اخلاق پزشکی

***نویسنده مسئول:** مرکز تحقیقات پروتئومیکس، دانشکده پیراپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی تهران

Email: rezaei.tavirani@ibb.ut.ac.ir

[Downloaded from sjimu.medilam.ac.ir on 2026-11-05]

در دوره های مختلف تاریخ بشر، رعایت اخلاق و رفتار در جامعه از جمله مهم ترین بحران زندگی اجتماعی انسان به شمار آمده است. با رشد زندگی اجتماعی، مسئله اخلاق هم شکل گسترده تر و پیچیده تری به خود گرفته است و تعریف اخلاقی روابط انسان ها در جامعه مشکل تر شده است و تشخیص مصادیق اخلاقی از غیر اخلاقی دشوار تر گردیده است. مقوله اخلاق همواره در میان فلاسفه، دانشمندان، حرفه مندان، علمای دینی و ... مطرح بوده است. از قدیمی ترین نظام اخلاقی می توان به نظام اخلاقی ارسطویی اشاره کرد که بر اساس چهار مقوله ناشی از چهار قوه(شهوی، غضبی، عامله و عاقله) به چهار فضیلت عمده(عفت، حکمت، عدالت و شجاعت) و هشت رذیلت(طرف های افراط و تفریط چهار فضیلت) می رسد.(1)

اخلاق را بر حسب مبادی گوناگونی تعریف کرده اند. به عنوان نمونه، فلاسفه و علمای اسلامی غالباً در تعریف اخلاق، صفات و رذایل را مبداء بحث گرفته اند. از این نظر، چنان که ملاصدرا می گوید: اخلاق، جمع خُلق و به معنای مجموعه ای از صفات راسخ نفسانی تعریف می شود.(2)

اخلاق، به مجموعه اعتقادات ذهنی و باورها و ارزش داوری های انتزاعی محدود نمی شود بلکه نحوه خاصی از زندگی است. رفتارهای اخلاقی در واقع شیوه معینی از زیستن است.

در نظام های اخلاقی برای ارزش داوری، ملاک ها و ترازوهای مختلفی وجود دارد. این ملاک ها، ملاک نهایی اخلاق است. در اخلاقی بودن هر اقدام می توان «چرا» مطرح کرد و به صورت زنجیره استدلال خواهی به ملاک نهایی رسید. ملاک نهایی معنابخش همه اقدام های اخلاقی است. مسائل اخلاقی ویژگی هائی دارد. آن ها بسیار فراگیر هستند. بستر مسائل اخلاقی ریشه در زمینه های تربیتی، خانوادگی، فرهنگ اجتماعی، میراث تاریخی، نهادهای دینی و ... دارند. بدین جهت است که سنخ این مسائل در جوامع و کشورهای متفاوت، مختلف است.(3)

امروزه مسئولیت های اخلاقی در طیفی از مسئولیت های فردی-شخصی تا مسئولیت های فردی-شغلی گسترده شده است. از این رو می توان گفت که برخلاف نظام های اخلاقی دیرپایی چون نظام ارسطویی که در آن ها اخلاق امری درونی قلمداد شده؛ امروزه مسئولیت های اخلاقی به مناسبات بین شخصی و سازمانی و گروهی نیز کشیده شده است. چنین تحولی را انقلاب کپرنیکی در اخلاق نامیده اند،(4). موضوع مسائل اخلاقی، اشیاء و افراد نیستند بلکه اقدام ها و رفتارهای ارتباطی، یعنی رفتار ارتباطی افراد در مشاغل می باشد.(3)

در این مقاله به مفهوم اخلاق حرفه ای و اهمیت و ابعاد گوناگون آن و اخلاق پزشکی به صورت خاص پرداخته شده است.

اخلاق حرفه ای: اخلاق حرفه ای یکی از مسائل اساسی همه جوامع بشری است. در غرب، در دانش های مربوط به مدیریت و سازمان، شاخه ای با عنوان اخلاق حرفه ای وجود دارد،(5). بسیاری از شرکت های موفق برای تدوین استراتژی اخلاقی احساس نیاز کرده، و به این باور رسیده اند که باید در سازمان یک فرهنگ مبتنی بر اخلاق رسوخ کند. از این رو، کوشیده اند به تحقیقات درباره اخلاق حرفه ای جایگاه ویژه ای بدهند؛ وقتی از حوزه فردی و شخصی به حوزه کسب و کار گام می نهیم، اخلاق کار و یا اخلاق شغلی به میان می آید؛ مانند: اخلاق پزشکی، اخلاق معلمی، اخلاق مهندسی و نظایر آن.(6)

اخلاق حرفه‌ای چیزی جز رعایت حقوق مردم در کسب و کار نیست و مهم ترین حق مردم احترام اصیل و نامشروط آن هاست. به تعبیر فوکویاما: اگر افراد تنها بر گرایش نفع فردی(معقول) عمل کنند آن گاه چیزهای سرنوشت ساز دیگری چون تهور و سرزندگی، از خودگذشتگی، نیکوکاری یا هرگونه فضایل دیگر را که به جامعه قابلیت زیست و بقاء و تکامل تاریخی می دهد در میان نخواهد بود.(3)

در مبحث اخلاق حرفه ای، همان گونه که از نامش بر می آید، سخن از مجموعه ای از باید و نبایدهایی است که خطاب به حرفه مندان یک رشته و در ارتباط با مسئولیت های حرفه ای آن ها می باشد.(1)

[Downloaded from sjimu.medilam.ac.ir on 2026-11-05]

در واقع می توان گفت که اخلاق حرفه ای، مجموعه ای از اصول و استانداردهای سلوک بشری است که رفتار افراد و گروه ها را تعیین می کند. در حقیقت، اخلاق حرفه ای، یک فرایند تفکر عقلانی است که هدف آن محقق کردن این امر است که در سازمان چه ارزش هایی را چه موقع باید حفظ و اشاعه نمود یا به نوعی می توان گفت که اخلاق حرفه ای نوعی تعهد اخلاقی و وجدان کاری نسبت به هر نوع کار، وظیفه و مسئولیت است. اخلاقی بودن درحرفه حاصل دانستن، خواستن، توانستن و نگرش است.(4)

تعریف های مختلفی برای اخلاق حرفه ای ارائه شده است که از جمله آن ها می توان به موارد ذیل اشاره کرد:

-دایره المعارف بین المللی علوم اطلاعات و کتابداری، اخلاق حرفه ای را مجموع های از کنش ها و واکنش های اخلاقی پذیرفته شده که از سوی سازمان ها یا مجامع حرفه ای مقرر می شود تا مطلوب ترین روابط اجتماعی ممکن را برای اعضای خود در اجرای وظایف حرفه ای فراهم آورد تعریف می کند.(7)

-اخلاق حرفه ای یکی از شعبه های جدید اخلاق است که می کوشد به مسائل اخلاقی حرفه های گوناگون پاسخ داده و برای آن اصولی خاص متصور است.(8)

-اخلاق حرفه ای، به منزله شاخه ای از دانش اخلاق به بررسی تکالیف اخلاقی در یک حرفه و مسائل اخلاقی آن می پردازد و در تعریف حرفه، آن را فعالیت معینی می دانند که موجب هدایت فرد به موقعیت تعیین شده همراه با اخلاق خاص است.(9)

از تعاریف گوناگون ارائه شده درباره اخلاق حرفه ای می توان چنین برآورد کرد که اخلاق حرفه ای مجموعه ای از کنش ها و واکنش های اخلاقی پذیرفته شده است که از سوی سازمان ها و مجامع حرفه ای مقرر می شود تا مطلوب ترین روابط اجتماعی ممکن را برای اعضای خود در اجرای وظایف حرفه ای فراهم آورد.

ویژگی های اخلاق حرفه ای: ویژگی های اخلاق حرفه ای در مفهوم امروزی آن عبارت اند از: دارای هویت علم و دانش بودن، داشتن نقشی کاربردی، ارائه صیغه ای حرفه ای، بومی و وابسته بودن به فرهنگ، وابستگی به یک نظام اخلاقی، ارائه دانشی انسانی دارای زبان روشن انگیزشی، ارائه روی آوردی میان رشته ای. صداقت علمی، انطباق با قراردادهای قابل اعتماد، محرمانه بودن اطلاعات، سروکار داشتن با موضوعات انسانی، انصاف در تحلیل اطلاعات و مشورت حرفه ای، پاسخگویی حرفه ای، تصمیم در مواقع تعارض منفعت.(10)

درباره ویژگی های افرادی که اخلاق حرفه ای دارند مسئولیت پذیری، برتری جویی و رقابت طلبی، صادق بودن، احترام به دیگران، عدالت و انصاف، همدردی با دیگران وفاداری را ذکر می کند.(6)

رفتار اخلاقی در سازمان منوط به شناخت ارزش ها و ضد ارزش هاست. پنج نظام عمده اخلاقی در بیان اخلاق حرفه ای وجود دارد. که شامل:

نظام فایده گرا

نظام وظیفه گرا

نظام عدالت گرا

نظام آزادی گرا

نظام خیر گرا

فایده انگاری مفهوماً به بهره وری نزدیک است: بالاترین سود با کمترین هزینه برای بیشترین مردم

نظام وظیفه گرا را امانوئل کانت مطرح ساخت. او معتقد بود فعل اخلاقی مستلزم انتخاب وظیفه است که با مقاومت درونی ما در برابر خواسته ها و تمایلات طبیعی و نفسانی همراه است.

نظام عدالت فراگیر بر بهره مندی عادلانه تکیه می‌کند و بی‌تردید از مهم ترین اصول راهبردی اخلاق است و در آموزه های دینی نیز آمده است

بین طرفداران عدالت و آزادی همواره دعوا بوده است. طرفداران نظریه آزادی گرا، نخستین نیاز آدمی را آزادی می دانند نه عدالت، پس ملاک نهایی ارزش ها را آزادی می دانند.

در نظام اخلاقی دینی ملاک نهایی اخلاق، خدا و تقرب به او و رضایت اوست. تمام ادیان آسمانی خداوند را ملاک نهایی اخلاق دانسته‌اند.(3)

[Downloaded from sjimu.medilam.ac.ir on 2026-11-05]

کدهای اخلاقی و ویژگی های آن ها: با تعریف اصول اخلاق، افراد حرفه ای در هر شغلی می توانند تصمیم بگیرند که چه رفتاری منطقی و غیر منطقی است، کدام عمل اخلاقی و کدام یک غیر اخلاقی است. این امر در گسترش هر حرفه و اعضای متبوع آن نفع مستقیم دارد. در مواردی که میان اخلاق و مسئولیت حرفه ای نزاع و کشمکشی به وجود می آید، اصول اخلاق می تواند به حل شدن این اختلافات کمک کند تا مسئولیت پذیری حرفه ای تضمین شود. صرف توصیه افراد به خوب عمل کردن و اخلاق حسنه داشتن، آن ها را متخلق نمی‌کند. فرد باید چگونگی رعایت آن را نیز بداند.

یکی از ابزارهای بسیار رایج برای جاری کردن اخلاق حرفه ای کدهای اخلاقی می باشد. تدوین، آموزش، اعمال نظارت بر پیروی از کدهای اخلاقی یکی از ابزارها، برای تحقق اخلاق حرفه ای است که اکنون در بسیاری از کشورهای دنیا مرسوم شده است،(16-11). سازمان های مختلف، فهرستی از بایدها و نبایدهای رفتاریی تهیه کرده اند و رعایت این بایدها و نبایدها تا حدی ضامن ارزشمندی و فضیلت آمیز بودن رفتار صاحبان حرفه است. فهرست الزامات و تعهدات اخلاقی که به صورت بایدها و نبایدها تدوین می شود، غالباً کدهای اخلاقی نامیده می شوند،(۱۷،۱۶) کدهای اخلاقی بیان رسمی ارزش ها درباره مسایل معین می باشند. این کدها معیار صحت رفتارهای حرفه ای در موقعیت های مختلف را بیان می کنند و بر اساس آن ها تعیین می شود که آیا از اخلاق حرفه ای، تخطی صورت گرفته یا خیر.(16)

نظام نامه اخلاقی با ید بر اساس جامعه حرفه ای تدوین شود، زیرا شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، علمی و سیاسی کشورهای مختلف، در محیط های مختلف با هم تفاوت دارند و به نظر می رسد ارزش ها و احکام اخلاقی پذیرفته شده در شرایط مختلف نیز متفاوت می باشد.(۱۹،۱۸)

پیچیدگی دنیای امروز در ابعاد مختلف زندگی باعث شده است که اخلاق در حرفه های مختلف به صورت جداگانه مطرح گردد. هر شغلی، مسئولیت های اخلاقی دارد. اخلاق در این مفهوم تنوع مشاغل، اخلاقیات خاص مطرح می شود: اخلاق پزشکان، اخلاق معلمان، اخلاق مدیران، اخلاق سرپرستان، اخلاق وکلا، اخلاق قضات، اخلاق محققان، اخلاق خبرنگاران، اخلاق تجار و... .(۱۶،۱۷،۲۰)

در جامعه پزشکی طرح بحث اخلاق به دلیل اهمیت حرفه پزشکی از جایگاه ویژه ای برخوردار است و حتی مباحث اخلاق پزشکی با عنوان مباحث علمی بسیار جدی و گسترده ای را به خود اختصاص داده است. علت طرح مباحث اخلاق پزشکی و تاکید بر اهمیت آن به این خاطر است که مسائل آن فراتر از اخلاق عمومی است و آن چه به عنوان اخلاق عمومی مطرح می شود نمی تواند جوابگوی نیازهای اخلاق در حرفه پزشکی باشد.

اخلاق پزشکی: اخلاق پزشکی دانشی میان رشته ای است که موضوع آن مسائل و مباحث اخلاقی در حوزه علوم پزشکی است. در واقع می توان گفت علمی است که موضوع آن بررسی مجموعه آداب و رفتار پسندیده و ناپسندی است که صاحبان مشاغل پزشکی باید به آن توجه نمایند. این مسائل و مباحث در شاخه های مختلف علوم پزشکی به عنوان حرفه، پژوهش های پزشکی و سیاست گذاری نظام سلامت مطرح هستند. اخلاق پزشکی سنتی، مبتنی بر امر و نهی بود ولی اخلاق پزشکی مدرن و معاصر، اخلاق کاربردی است.

محتوای این مباحث از رشته های گوناگون دانش و معرفت بشری به اخلاق پزشکی وارد شده و در شکل گیری این حوزه از دانش دخیل بوده اند. در این میان، فلسفه اخلاق، حقوق، الهیات، فقه، ادبیات، جامعه شناسی، روان شناسی، اقتصاد و تاریخ تاثیر و نقش بیشتری داشته اند. از جمله مباحث اخلاق پزشکی می توان مسائل اخلاقی در بیماران پایان حیات، رضایت بیمار، حقیقت گویی و رازداری، توجه به ارتباط با همکاران، توجه به اعتقادات بیماران،کاهش روابط مالی بین بیمار و پزشک، اخلاق در پژوهش های پزشکی، وظایف و مسئولیت های پزشک، حقوق و نقش بیمار در تصمیم گیری های پزشکی، فایده رساندن و زیان وارد نکردن، مباحث حقوقی و اخلاقی در پیوند اعضاء، عدالت در توزیع منابع، رضایت آگاهانه، اتانازی، سلامت و بیماری، مفهوم شخص، شأن و

[Downloaded from sjimu.medilam.ac.ir on 2026-11-05]

کرامت انسانی، شأن اخلاقی(Moral status)، مسائل اخلاقی در باروری و ناباروری، کمیته های اخلاق در پژوهش، مرگ مغزی و شاخص های آن، شبیه سازی انسان، اهلیت(Competence) و راه های تعیین آن، رهیافت مبتنی بر اصول، رهیافت مبتنی بر موارد الگو (Casuistry)، رهیافت مبتنی بر نتایج (Consequentialism)، رهیافت مبتنی بر روایت(Narrativism) رهیافت مبتنی بر مراقبت، پژوهش روی حیوانات، رهیافت وظیفه گرا، اخلاق در سیاست گذاری و تخصیص منابع محدود را نام برد.(۲۱،۲۲)

بحث و نتیجه گیری

معیارهای اخلاقی به اعضاء یک سازمان کمک می کنند تا نقش های خود را به روشنی و وضوح کاملی ایفاء نمایند. اخلاق منفصل از موضوعات مادی بوده و بعد معنوی طبقات مشاغل را که دارای اهداف و منافع مشترک هستند در بر می گیرد و امروز به این نوع اخلاق، اخلاق حرفه ای می گویند. میزان توسعه و رشد اخلاق حرفه ای بستگی به میزان کارکرد موفق اخلاق حرفه ای دارد. هر قدر مزایای حاصل از رعایت اخلاق حرفه ای فراگیرتر باشد میزان تعهد به اصول آن از درجه بالاتری برخوردار است. هرقدر محدودیت های اعمال شده ناشی از اصول اخلاق حرفه ای منطقی تر و در رشد سازمان موثرتر باشد، پایبندی به آن محکم تر خواهد بود. با توجه به آن چه اشاره شد امروزه ضرورت دارد که مشاغل مختلف و سازمان ها در اقدامی سازنده نسبت به تنظیم سند جامع اخلاق حرفه ای و منشور اخلاقی متناسب با نوع فعالیت و رسالت سازمانی خویش همت گمارند.

References

1-ریسمانباف امیر. مقدمه ای بر اخلاق حرفه ای در کتابداری و اطلاع رسانی (با تأکید بر دو، مؤلفه نظریه و آموزش) پیام کتابخانه. 1388 ; 15: 75-49.

2-انجمن کتابداری قم(تالیف و ترجمه). اخلاق حرفه ای کتابداران و اطلاع رسانان. ویراسته علیرضا اسفندیاری مقدم. تهران:کتابدار ; 1386.ص. 18-20.

3-بینش مسعود. موانع رشد اخلاق حرفه ای در سازمان ها. تهران صنعت خودرو ;1390.ص. 27-22.

4-فرامرز قراملکی احد .اخلاق حرفه ای . تهران; 1382.

5-فرامرز قراملکی احد . روش شناسی مسئولیت پذیری در سازمان. اندیشه حوزه. ش49 و 50.

6-امیری علی نقی ، همتی محمد ، مبینی مهدی. نشریه معرفت اخلاقی. شماره 4.

7-نشاط، نرگس .اخلاق حرفه ای. در دایر ه المعارف کتابداری و اطلاع رسانی. تهران :کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران; ج 1. ص. 113-111.

8-Hartog M, Winstanley D. Ethics and human resource, management: progessional development and practice. p.6.

9-فرامرز قراملکی احد. اخلاق حرفه ای. ص 137.

10-فرامرز قراملکی احد. اخلاق حرفه ای. ص 105.

11-Global Ethic Foundation. Declaration toward a global ethic. Parliament of the world's religions,Germany. 1993.

12-Association of American Medical Colleges. Developing a code of ethics in research: A guide for scientific societies. Washington, DC. 1998.

13-Frankel MS. Professional societies and responsible research conduct. In National Academy of Sciences, National Academy of Engineering, and Institute of Medicine (Eds) Responsible science: Ensur Integr Res Proc 1992;2:26-49.

14-Campbell A, Gillett G, Jones G. Medical ethics: the Geneva Convention Code of Medical Ethics. UK: Oxford University Press; 2001). P.286.

15-نجم آبادی محمود، ولایتی علی اکبر .سوگندنامه های پزشکی .مجموعه مقالات صاحبنظران درباره اخلاق پزشکی .تهران، معاونت پژوهشی وزارت بهداشت ،درمان و آموزش پزشکی، 1369: 186-173

16-لشکربلوکی مجتبی ،چارچوب تدوین ارزشها و اخلاق حرفهای پژوهشهای علمی و فناوری،

[Downloaded from sjimu.medilam.ac.ir on 2026-11-05]

1387فصلنامه ی اخلاق در علوم و فنّاوری، سال سوم، شماره های1 و2
17-فرامرز قراملکی احد، اخلاق حرفه ای .نشر مجنون، قم،1385: 102
18-موسوی زاده، زهرا " . (1384) ارزشهای اخلاقی از نظر متخصصان کتابداری و اطلاع رسانی ایران .." فصلنامه کتاب، دوره 16 ، شماره2 ، ص14
19-فاطمه زندیان ،معصومه لطیفی ،حسن صیامیان ،بررسی دیدگاه کتابداران کتابخانه های مرکزی دانشگاههای دولتی کشور نسبت به پیش نویس اصول اخلاق حرفه ای کتابداران و اطلاع رسانان ایران و ارائه چارچوب برای تدوین نظامنامه نهایی، فصلنامه دانش شناسی علوم کتابداری و اطلاع رسانی و فناوری اطلاعات، سال اول، شماره (3) زمستان1387
20-ماکسول جان .اخلاق حرفهای در مدیریت، ترجمه شمس آفاق یاوری، تهران، فرا، چاپ اول،1386
21- کاهانی، علیرضا. «مبانی اخلاق پزشکی». irimc.org.
22- فزون خواه – شهلا ، زهرا محمودی و..... ، درسنامه جامع کارشناسی به کارشناسی ارشد ، انتشارات سماط ، تهران 1384

Professional Ethics and its Role in the Medicin

Fazeli Z[1,2], Fazeli Bavand Pour F. S[3], Rezaei Tavirani M[2], Mozafari M[4], Haidari Moghadam R[5]

(Received: Accepted:)

Abstract

Today, the ethical responsibilities are defined in the wide range of individual responsibilities to professional responsibilities. Professional ethics is one of the important challenges in men's society. If the definition of professional ethics would be clear, the professionals in any fields could simply make their own decisions about the right or wrong actions and about the ethical or non-ethical behaviors.

In the medical community, ethics has get lots of attention because of its special position. Therefor medical ethic was discussed in the wide range of scientific issue.

If the benefits of professional ethics are inclusive, its commitment will be to the principles of the higher grade and how these limitations are more logical, more people do them.

Keywords: ethic, professional ethics, medical ethics

1. Student's Research Committee, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran
2. Proteomics Research Center, Faculty of Paramedical Science, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran
3. Gastroenterology and Liver Diseases Research Center, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran
4. Dept of Nursing and Midwifery, Faculty of Nursing, Ilam University of Medical Sciences, Ilam, Iran
5. Dept of Ergonomy, Faculty of Health, Hamedan University of Medical Sciences, Hamedan, Iran
**(corresponding author)*

[Downloaded from sjimu.medilam.ac.ir on 2026-11-05]